

מחשבה למעשה
בית מדרש ללימוד והוראת ההלכה
בראשות הרב בוטרמן שליט"א

בעלון השבוע...

- < **ברכה למעשה //**
- < **חודש אולול //**
- < **האבות שבג //**
- < **מעשה קדיבור //**

את העלון ניתן לקבל גם בכתובת www.kollel.org.il

הרב לייב לויטן

נמצא שלפי הספרדים אחרי אכילה כשיעור 216 גרם כבר יברכו ברהמ"ז, ואילו האשכנזים לא יברכו ברהמ"ז עד שיאכלו כשיעור 324 גרם.

אלא שדעת המ"א היא שאנו משערים לא רק בכמות הדגן שאכל, אלא גם בשאר הדברים שאכל על מנת ללפת את הפת. ואף אם אכל כמות דגן שאין דרך העולם לשבוע ממנו אלא בצירוף עוד מאכלים, והוא שבע ממנו לבדו, דעת המ"א שהוא מברך עליו המוציא וברהמ"ז אף אם אכל פחות משיעור הנ"ל.

וביאר הגרש"ז אוירבך (הובא בשש"כ פנ"ד הערה קלב') שזה דווקא במאכלים שדרכם לאכלם עם פת יחד כגון סלטים וכדו', או שנאכלים כעת בפועל עם הפת, אבל כשאוכלים מעט פת, ואח"כ אוכלים שאר המאכלים, אין הם מצטרפים לפת. וכמו"כ דברים שנאמרו לקינוח כגון עוגות ואכל עוד דברים אחרים, אינם מצטרפים עמהם לשיעור סעודה, שהרי אין דרך לאכלם יחד.

אך הרבה פוסקים חלקו על חידושו של המ"א וכך נוהגים הספרדים שאין משערים אלא במיני מזונות לבד. ולפ"ז יצא חומרא למנהג האשכנזים שאע"פ שעד שש ביצים אין מברכים ברהמ"ז מ"מ באופן שאכל המיני מזונות עם שאר מאכלים ה"ז מצטרף לשיעור שביעה, ויש להזהר בזה בקידושא רבא בשבת לא לאכול יחד עם הקרקרים דברים שעלולים להצטרף לשיעור סעודה כגון הערינג וכדו' בכמות גדולה. (וצ'ולנט וקוגל שמרגישים בקידושים אינם מצטרפים לקביעת סעודה).

עוד יש לדעת ששיעור קביעת סעודה הוא מתחלק לפי קבוצות אנשים, דהיינו אדם חלש או זקן שאוכל מעט, כלפיו השיעור קביעת סעודה הוא פחות מה שיעור הנ"ל, שהרי דרך זקנים לשבוע בשיעור אכילה מופחת.

ברכה למעשה

מה נחשב לקביעת סעודה המחייבת ברהמ"ז על פת הבאה בכסנין?

התבאר במאמר הקודם דיני פת הבאה בכסנין שברכתה תלויה בקביעות סעודתו במאמר זה יתבאר גדרי קביעת סעודה.

הנה גדר קביעת סעודה הוא שאדם יאכל שיעור שבזה הוא יצא משם אכילת עראי שאוכל דרך קינוח, לגדר של אכילה לשם שביעה. ובשו"ע הרב (קס"ח סעיף ח') ביאר את עומק העניין שהרי מהתורה אין חיוב ברהמ"ז אם לא שבע, וחכמים תיקנו שגם אם לא שבע צריך לברך, ולא תיקנו אלא על מין דגן גמור ולא על פת הבאה בכסנין, אבל אם אכל שיעור שביעה, חוזר לה דין לחם.

ונחלקו הראשונים אם הולכים בזה אחרי שיעור שביעה של רוב העולם, או שמסתכלים ספציפית על האדם אם הוא שבע או לא, ובאופן ששבע אף שאכל שיעור שאין דרך בנ"א לשבוע ממנו, ג"כ יברך.

דעת הרמב"ם והרא"ש שהולכים בזה אחרי רוב העולם, ודעת הראב"ד שהולכים אחרי מה שהוא שבע, ולהלכה נפסק כהרמב"ם והרא"ש.

ובשיעור המדוייק של קביעת סעודה יש כמה דעות. יש הסוברים ששיעורו כדי סעודה שנאמרה לגבי עירובי תחומין שזה או ג' ביצים או ד' ביצים (תלוי בשיטות רש"י והרמב"ם בדין כזית בכדי אכילת פרס ואכמ"ל), ושיעור ביצה המקובל הוא 54 גרם, וכך הוא מנהג הספרדים.

ויש הסוברים ששיעור קביעת סעודה הוא כשיעור אכילה קבוע של ערב ובוקר, ונתנו בזה שיעור של 6 ביצים, וכך מנהג האשכנזים. אמנם מסיק במ"ב קס"ח ס"ק כד' שלכתחילה לא יאכל יותר מ 4 ביצים אבל מעיקר הדין אין לברך ברהמ"ז על פחות משש ביצים.

הרב מנחם לוי

עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת ואם אח"כ חוזר לחטוא- יצה"ר הוא שפיתה אותה מחדש לחזור למה שחטא, ולא היו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת". ומתבאר בדבריו שאין כוונת הרמב"ם שיגיע למדרגה שלא יחטא עוד לעולם, כי באמת אין בזה בנמצא [ומצינו בגמ' שרק ארבעה מתו בעטיו של נחש- דהיינו בלי עברות כלל, אך שאר האנושות לא הגיעה לכלל דרגה זו]. אלא שיגיע כעת בזמן תשובתו לדרגה שלא ירצה עוד לחטוא ויהיה בעניו החטא דבר רחוק ולא מציאותי ולא יהיה החטא חלק ממנו כלל. ובזה אם אח"כ חזר וחטא אומרים אנו שזהו פיתוי חדש שפיתהו היצה"ר אך אין זה מוכיח שלא שב בתשובה שלמה.

וכדי שיראה האדם לעצמו, שכוונתו להשתפר ולהיות איש אחר ואדם אחר אשר מואס בחטא ובוחר בטוב והחטא כבר איננו חלק מאישיותו מובא בשו"ע בהלכות יו"כ שבעשי"ת יקפיד האדם על דקדוקי מצוות שלא מקפיד עליהם כל השנה, כגון שיזהר מלאכול פת פלטר הגם שכל השנה אוכל פת זו. ואין הדבר הזה 'משחק' ח"ו, אלא בדבר זה מראה האדם מהי מגמתו ומהו רצונו באמת לעשות ולהיות, ומראה קבל עם ועולם וכמובן כלפי עצמו כיצד ואיפה אישיותו נמצאת- ובזה תבוא כפרה לנפשו.

במוצאי שבת הקרוב מתחילים בני אשכנז מנהג אמירת הסליחות, בימים אלו נתעסק בהתבוננות פנימה, וקבלות רבות וטובות לשנה הבאה עלינו לטובה. בתוך ימים אלו כמובן שרצוי לשכוח את המציאות היומיומית וכלשון הרמח"ל "ההבל העולמי המשכח". אך אם נעצור לרגע ונבחן ברצינות את עשיית התשובה של ימים אלו, כל אחד מרגיש, שעדיין אינו עושה את התשובה הרצויה עליה דיברה תורה והרחיבו חז"ל, ואכן רבות עסקו בסוגיה זו מהי הדרך הנכונה שיבור בה האדם בהלכות התשובה.

הרמב"ם בהלכות תשובה מתאר כיצד היא התשובה [פ"ב ה"א] "זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ולא עשה מפני התשובה" כלומר עזיבה אמיתית של החטא, וכפי שהמשיך הרמב"ם שם 'עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב עוד לזה החטא לעולם', ונראה לכל מתבונן שהדבר קשה להשגה עד מאוד, וכבר מתייאש האדם מלפני שמתחיל לשוב בתשובה ואומר בליבו הכיצד אגיע לכזו דרגה גבוהה 'שלא אשוב לזה החטא לעולם'.

בבאור הענין מצאנו בדבריו הנפלאים של המבי"ט בספרו 'בית אלוקים' [שער התשובה פרק ו'] "וז"ל שם: "ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בליבו שלא לעשותם

הרב יונתן גרוזמן

מעשה שבת בספק

מדרבנן שקנסוהו וספיקא דרבנן לקולא (בשם הפמ"ג). מבואר מדבריו שאם נעשתה בשבת מלאכה שנחלקו בה הפוסקים אם היא אסורה או מותרת מותר להנות ממנה אף בשבת עצמה משום ספק דרבנן לקולא.

וכך מבואר ג"כ בעוד מקומות, ונביא כמה דוגמאות: א. אם הניח אדם פת או שאר דבר אפוי בתוך כלי ראשון מותר בדיעבד לאוכלה משום שדין בישול אחר אפיה שנוי במחלוקת הפוסקים (משנ"ב סי' שי"ח ס"ק מו). ב. דבר שנתבשל מערב שבת כמאכל בן דרוסאי ועבר ובישלו בשבת כל צרכו מותר בדיעבד היות ובישול באופן כזה נחלקו בו הראשונים (משנ"ב סי' שי"ח ס"ק כז). ג. הניח דבר מאכל שאינו מבושל על גבי דבר גוש המונח

שאלה: האם יש איסור מעשה שבת במלאכה שספק אם נעשתה בשבת, או כשנחלקו בה הפוסקים אם היא אסורה או מותרת.

תשובה: הנה אדם שעבר ובישל או עשה מלאכה אחרת בשבת קנסוהו חכמים שלא יהנה מהמלאכה, איסור זה מכונה בשם מעשה שבת. ולהלכה פסק השולחן ערוך בסימן שי"ח ס"א כדעת רבי יהודה שאם המלאכה אסורה מהתורה במזיד אסור למבשל להנות לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת, ובשוגג אף לו מותר במוצאי שבת, וכתב במשנ"ב בס"ק ב' וזה לשונו: וכל שיש ספק פלוגתא בזה אי הוי בכלל בישול או לאו או בשאר מלאכות כי האי גוונא, אין לאסור בדיעבד דכל האיסור הזה הוא רק

שכתב שבאופן שיש ספק על מעשה נכרי בשבת אם נאסר או לא, אסור הדבר מספק, שאע"פ שספק דרבנן לקולא מ"מ יש לו מתירין ויש להחמיר. וכתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ד סימן כ"ד) שלפי דברי שו"ת זית רענן (ח"ב סי' ה' אות ו') שחילק בין דבר שחכמים גזרו עליו או אסרוהו לדבר שחכמים החמירו בו רק משום קנס, יש ליישב הסתירה, שמעשה ישראל האיסור ליהנות ממנו הוא משום קנס כמבואר במשנ"ב כאן, ולכן אין להחמיר בספיקו אע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין, משא"כ מעשה שעשה נכרי בשבת שהאיסור ליהנות ממנו הוא מן הדין, כמבואר בשו"ע לעיל (רע"ו ס"א), אין להקל בו בדבר שיש לו מתירין. ובספר לוית חן (אות מ"ג) יישב, שהטעם שהיקל המשנ"ב בסימן ש"ח בדבר שיש לו מתירין הוא, מפני שסבר כדעת הפר"ח (סי' תצז ס"ג) שבמקום שהספק הוא ספיקא דדינא אין להחמיר בעניין דרבנן בדבר שיש לו מתירין, וכן כתבו השאגת אריה (סי' ד'), ובפמ"ג (בפתיחה להלכות יו"ט ח"ב פ"א אות כז'). ולפי"ז אפשר ליישב את הקושיא מבין השמשות הנ"ל. ה. בסימן שכ"א ס"ק מ"ה כתב המשנ"ב: והחותכים הבצלים דק דק שעה או שעתיים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת והבצלים אסורים באכילה. ויש להקשות שהרי יש ראשונים הסוברים שאין טחינה באוכלין וא"כ ספק דרבנן לקולא, וצ"ע.

העולה מן הדברים:

- א. מלאכה שנחלקו בה הפוסקים האם היא אסורה בשבת מותר בדיעבד להנות ממנה.
- ב. במקום שהוכרעה ההלכה מכח ראייה מפורשת או שהחולקים הם יחידים כנגד רוב אין זה מוגדר כספק, וצריך בזה שיקול דעת מי הם החולקים.
- ג. דברי המשנ"ב אמורים רק כשהספק בדיון ולא במציאות.

בכלי שני מותר בדיעבד כיון שדין דבר גוש נחלקו בו הפוסקים (משנ"ב סימן ש"ח ס"ק קי"ח). ד. בישל דבר לח שנתבשל מערב שבת ונצטנן מותר בדיעבד היות ולח שנצטנן נחלקו בו הראשונים (שער הציון ש"ח ס"ק ק"ח). אמנם יש להקשות על הוראה זו של המשנ"ב מכמה וכמה מקומות וכמו שכבר העירו האחרונים: א. בסימן ש"ח ס"י פסק השו"ע שעירו מבשל כדי קליפה, וכתב במשנ"ב בס"ק ע"ד שאם עירה אסור בדיעבד, ואע"פ שנחלקו הראשונים אם עירו מבשל אם לאו (ובאמת שכבר העיר זאת המשנ"ב בס"ק ב' ונשאר בצ"ע). המגן אברהם שם תירץ שהיות והראשונים הביאו ראייה מפורשת ממשנה שעירו מבשל כדי קליפה כבר הוכרעה ההלכה. ב. בסימן רס"א ס"ק ו' כתב המשנ"ב: ואפילו בדיעבד אם הדליק או עשה שאר מלאכה בבין השמשות אסור להנות ממנה כמו אם היה עושה אותה בשבת גופא. ואע"פ שבין השמשות הוא ספק וא"כ זיל בתר טעמא וספק דרבנן לקולא. ובטעם הדבר ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פכ"ב ס"ק א) שלגבי עשיית מלאכה בבין השמשות נחשב הדבר כאילו נפסקה ההלכה לחומרא, ואין זה ספק. ג. בספר שמירת שבת כהלכתה במבוא הערה קס"ה הקשה מדברי השו"ע ריש סי' רע"ו שאסור להנות ממלאכת גוי ואף לדבר מצוה, ואע"פ שיש חולקים שהרי בעל העיטור מתיר אמירה לגוי במקום מצוה אף במלאכה דאורייתא וא"כ נתיר ההנאה כיון שהוא מחלוקת הפוסקים, ונשאר בצ"ע. אמנם בפשטות נראה לומר שדעת בעל העיטור היא דעת יחיד ולא נפסקה ההלכה כמבואר ברמ"א שם בס"ב (אלא א"כ במקום רבים עיין ס"ק כ"ה). ועיין כעין זה בפרי מגדים בא"א סי' רנד ס"ק י"א שכתב: המורה צריך לעיין בזה מי הם החולקים. ד. יש להקשות מדבריו בסי' שכ"ה ס"ק ל"ב

שאלה למחשבה

השולחן ערוך בסימן ע"ט מביא את האיסור לקרוא בשטחי הדיוטות בשבת (שלא יהיה דיבורך בשבת כדיבורך בחול). שאלה נאה שמחלקים עלוני שבת הביא הכנסת בהם מצוי פנסומות וקמפינינים אמפאליג שונג. האם מותר לשאלה לקרוא רק את דברי הגויה שפאלון או שאלה העלון הוא מוקצה?

(על שאלה השבוע ניגן אדון עם הכה באגר הכולל או בחייל)

תשובת הרב: כתב החפץ חיים (כלל ה א-ג): אסור לבזות את חבירו מצד חסרון שלימות שיש בו, הן בחכמה הן בגבורה, הן בעושר, וכל כהאי גוונא... ובפרט אם הוא איש מורה הוראה בישראל, והוא אומר עליו לאנשים שאיננו חכם, מלבד שהוא איסור לשון הרע מן התורה, שבוודאי אם יתקבל זה לפני השומעים ויתפרסם זה בעיר, יסובב לו על ידי זה הפסד בממונו, שלא יהיה מי שירצה לילך אצלו לדין ופשרה, וגם יוכל לסבב יותר מזה, שעל ידי סיבת השפלתו לפני אנשי העיר, יסתלק לבסוף ממקומו על ידי זה.. עוד הוא משפיל בזה מאד את כבוד התורה ולומדיה ונקרא מבזה תלמיד חכם שאמרו רבותינו ז"ל **שאין לו רפואה למכתו..**

אומנם בסיפור של הרב הדרשן כיון שלא יוצא שום גנאי סיפורו, ואדרבה רק שבח יצא מדבריו על אותו גדול, יפה עשה במה שדרש.

מעשה במגיד מישרים שנשא דרשה בשבח עמלי התורה, והרבה לשבח את המתמידים בתורה, והוסיף שעיקר הצלחתו של אדם אינה תלויה בכישרונותיו, אלא ברצון ובהתמדה להתקדם... ולראיה הביא מעשה מאחד מגדולי הדור שבצעירותו היה חלש מאד בשכלו ורק בזכות התמדתו הגדולה הגיע לאן שהגיע.

לאחר שהסתיימה לה הדרשה, פנה אחד מהשומעים לדרשן ואמר לו "מה שסיפרת על אותו גדול שהיה בצעירותו חלש מאד בשכלו, הוא בכלל לשון הרע...". ענה לו הדרשן, מה פתאום לשון הרע, להפך, סיפור זה בא לתת דגש על כח התמדתו של הרב שלמרות שכלו החלש הגיע לדרגות כל כך גבוהות.

הרב הדרשן חשש שאולי באמת נפל פגם בדבריו, הוא פנה למורה הוראה הבקי בדיני לשון הרע עם צדדי השאלה.

